

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

УДК 766:76.02+371.672.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/37-1-1>**Майя БАБКІНА,***orcid.org/0000-0002-6403-2226**кандидат педагогічних наук, доцент,**доцент кафедри іноземних мов**Національного університету «Львівська політехніка»**(Львів, Україна) babkina_m@ukr.net***Богданна БАБКІНА,***orcid.org/0000-0002-5342-8540**студентка IV курсу кафедри дизайну та основ архітектури**Інституту архітектури та дизайну**Національного університету «Львівська політехніка»**(Львів, Україна) babkina_b@ukr.net***РОЛЬ ІЛЮСТРАЦІЙ В ДИТЯЧОМУ КНИЖКОВОМУ ВИДАННІ**

У статті досліджено роль книжкової ілюстрації в процесі формування особистості дитини. Визначено, що ілюстрація є важливою складовою дитячого книжкового видання. Вона вирішує завдання образного розкриття літературного тексту, несе доповнення і розвиток словесної інформації, впливає на процеси сприйняття, розуміння, аналізу, синтезу, що спонукають до формування творчого мислення особистості дитини, її естетичних смаків, уяви, інтелектуального розвитку. Різні відтінки емоційного стану маленького читача, його світобачення сприймаються через призму книжкової ілюстрації.

Зазначено, що під час створення дизайну книги, її текстового та ілюстративного навантаження, необхідно враховувати специфіку психічних властивостей розвитку дитини. Розглянуто сприйняття ілюстративного матеріалу дитиною в процесі дозрівання. Для дітей, які ще не вміють читати, ілюстрація і текст виступають в особливій візуально-вербальній єдності. Наголошено, що під час створення книжкової ілюстрації для найменшого читача, значну роль відіграє деталювання образів і предметів, які повинні до найменших дрібничок відповідати їхньому словесному опису.

Визначено групи та види ілюстративних зображень у книжковому виданні. Проаналізовано основні вимоги до ілюстративного матеріалу дитячої книги. Акцентовано, що майстерність подачі ілюстративного матеріалу в дитячому книжковому виданні залежить від професіоналізму ілюстратора, його художнього смаку, творчої уяви.

Згідно з анкетним опитуванням встановлено, що в еру цифрових технологій друкована книга не втрачає своєї значущості та актуальності. Роль книги набуває виховного сенсу у формуванні особистості дитини, впливає на її емоційний стан, сприяє розвитку її когнітивних здібностей і світогляду. У дитячому книжковому виданні має бути гармонійне поєднання текстового та ілюстративного матеріалу.

Ключові слова: ілюстрація, дитяче книжкове видання, текстовий матеріал, дизайн книги.

Майя БАБКІНА,*orcid.org/0000-0002-6403-2226**Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,**Associate Professor at the Foreign Languages Department**Lviv Polytechnic National University**(Lviv, Ukraine) babkina_m@ukr.net***Bohdanna BABKINA,***orcid.org/0000-0002-5342-8540**4th year Student at the Department of Design and Architecture Fundamentals**Institute of Architecture and Design**of the Lviv Polytechnic National University**(Lviv, Ukraine) babkina_b@ukr.net*

THE ROLE OF ILLUSTRATION IN THE CHILDREN'S BOOK PUBLICATION

The article studies the role of book illustration in the process of forming the child's personality. It is determined that illustration is an important component of the children's book publication. It solves the problem of picturesque disclosure of a literary text, complements and develops verbal information, affects the processes of perception, understanding, analysis, and synthesis, encouraging the formation of creative thinking of the child's personality, their aesthetic tastes, imagination, and intellectual development. The different shades of the emotional state of young readers, their worldview is perceived through the prism of book illustration.

It is noted that when creating a book design, its textual and illustrative content, it is necessary to take into account the specifics of mental properties of the child's development. The article considers the perception of illustrative material by the child in the process of maturation. The illustration and text act in a visual and verbal unity for children who cannot read. It is emphasized that when creating book illustrations for the youngest reader, the detailed elaboration of images and objects plays a significant role, which must correspond to the details of their verbal description.

The groups and types of illustrative images in book publication are defined. The main requirements for the illustrative material of children's books are analyzed. It is emphasized that the skill of presenting illustrative material in the children's book publication depends on the professionalism of illustrators, their artistic taste, and creative imagination.

According to the survey, it was found that the printed book does not lose its significance and relevance in the era of digital technology. The children's book publication should have a harmonious combination of the text and illustrative material.

Key words: illustration, children's book publication, text material, book design.

Постановка проблеми. Роль книги набуває виховного сенсу у формуванні особистості дитини, впливає на її емоційний стан, сприяє розвитку її когнітивних здібностей і світогляду. Яскравіше і позитивно пізнати світ дозволяє дитині ілюстрація, яка є невіддільною частиною дитячої книги, що дозволяє наочними образами глибше зрозуміти і відчути зміст, зацікавлюючи читача.

Виховний та емоційний аспект ілюстрації книжкового видання, її здатність впливати на формування свідомості дитини не втрачають своєї вагомості й актуальності. Сьогодні потребує українських видань з цікавим ілюстративним матеріалом для дітей різної вікової категорії, щоб залучити до читання якомога ширше коло читачів, оскільки книга та ілюстрація, як її невіддільний складник, виконують різноманітні функції.

Аналіз досліджень. Значна кількість сучасних досліджень присвячені ілюстративній культурі книги, історичним аспектам та сучасним тенденціям розвитку книжкової ілюстрації, особливостям впливу ілюстрації на сприйняття текстового матеріалу. Ілюстрацію розглядають як вид образотворчого мистецтва та елемент оздоблення книги, який доповнює та допомагає читачеві глибше зрозуміти текстове наповнення.

Розкриваючи освітньо-виховний потенціал ілюстрації дитячого книжкового видання, Ю. Федіна акцентує увагу на тому, як малюнок впливає на настрій дитини, як різні його відтінки (сумні, веселі, іронічні, серйозні) легко сприймаються через малюнки, підказуючи читачеві, як потрібно ставитися до того чи іншого героя, того чи іншого вчинку, представленого в книзі (Федіна, 2014: 120). На думку В. Челомб'яко і М. Мажуга,

ілюстрація повинна задавати дітям реальні художні образи, які допоможуть адекватно зрозуміти текст, сформувати важливу читацьку компетенцію – відтворити уяву (Челомб'яко, Мажуга, 2016: 113). Як зазначає М. Токар, особливістю дитячої книжкової ілюстрації є поєднання деталей із зображенням і з емоцією, яку вона передає, що стає для дитини своєрідним дороговказом до важливих моральних настанов, поданих за допомогою художнього образу (Токар, 2018: 220). У дизайні дитячої книги, як стверджує О. Харченко, має бути велика кількість ілюстрацій, що зумовлює розміщення меншої кількості слів на одній сторінці (Харченко, 2010: 64). Малюнки в сучасній книзі для дитини, наголошують Н. Шульська і А. Манюхіна, повинні мати новаторський, нешаблонний характер, аби захопити маленького читача й певний час тримати його увагу (Шульська, Манюхіна, 2016: 154).

Отже, різні відтінки емоційного стану маленького читача, його світобачення сприймаються через призму книжкової ілюстрації.

Мета статті – розглянути роль книжкової ілюстрації в процесі формування особистості дитини.

Виклад основного матеріалу. На основі досліджень можемо констатувати, що книжкова ілюстрація виконує насамперед зображальну роль, розкриваючи зміст тексту, формує уяву читача, підсилює його емоційне сприйняття. Дитяче книжкове видання, виконуючи різноманітні функції, є не лише транслятором певної інформації, ігровим і розважальним засобом, першоджерелом формування емоційного і когнітивного розвитку дитини, але й відіграє важливу роль у формуванні свідомості маленького читача.

Створюючи дизайн книги, її текстове та ілюстративне навантаження, необхідно враховувати специфіку психічних властивостей розвитку дитини. Досліджено, що в ранньому дитинстві закладаються основи всіх психічних властивостей особистості, пізнавальних процесів і видів діяльності. У цей період домінує сприймання, важливою характеристикою якого є емоційна активність як важливий орієнтир ефективної комунікативної активності. Мислення в цей період називають наочно-дійовим. Упродовж розвитку маленької дитини відбувається перехід від наочно-дійового до наочного-образного мислення. Початок формування наочно-образного мислення збігається зі становленням свідомості дитини. Відбувається розвиток інтелекту, словесно-логічного мислення, формування понять.

Саме тому сприйняття ілюстративного матеріалу залежить від віку дитини. Для маленьких дітей, які ще не вміють читати, ілюстрація і текст виступають в особливій візуально-вербальній єдності. Під час створення книжкової ілюстрації для найменшого читача значну роль відіграє деталювання образів і предметів, які повинні до найменших дрібничок відповідати їхньому словесному опису. Особлива увага приділяється деталям ілюстрацій, наголошує О. Харченко, тому що рисунок може являти собою оповідання про події тим дітям, котрі ще не вміють читати (Харченко, 2010: 63). Важливо, щоб ілюстрація у цьому віці легко сприймалася і зацікавлювала як ігровий засіб. У ранньому дитячому віці лише за допомогою ілюстрації можна зацікавити маленького читача, оскільки текстовий матеріал без візуальної інформації буде сприйматися важко.

Дітям дошкільного віку значно легше сприймати ілюстративні зображення, які передають зміст тексту зоровими образами, допомагаючи маленькому читачу його зрозуміти. Для дітей молодшого шкільного віку синтез тексту та зображення набуває складнішої форми поєднання літературного твору та образотворчого мистецтва, де відбувається художньо концентроване вираження реального життя або казки. У книжкових виданнях для дітей середнього і старшого шкільного віку переважає принцип послідовного образотворчого супроводу тексту.

Таким чином, роль книжкової ілюстрації є поштовхом для подальшого емоційного, когнітивного та естетичного розвитку дитини. Дитяча книга є одночасно мистецьким витвором та інформаційним засобом, саме тому вона містить текстовий і позатекстовий складники. Як стверджують В. Челомбійко і М. Мажуга, специфіка дитячої книги полягає в тому, що зоровий та інтелектуальний ряд доповню-

ють один одного, текстова і позатекстова інформація допомагають засвоїти нову інформацію, отримати досвід (Челомбійко, Мажуга, 2016: 112).

Згідно з дослідженнями візуальне сприйняття інформації людиною відбувається значно швидше. Зорові ілюстративні образи сприймаються цілком і безпосередньо заносяться в довгострокову пам'ять, без проміжного перетворення на поняття, як це відбувається з текстом (Челомбійко, Мажуга, 2016: 113). Тому ілюстративний матеріал дитячої книги, який містить більше інформації, ніж текст, збагачує його у своїх зорових образах та ефективніше впливає на емоційний стан дитини, повинен займати більшу частину сторінки. Щоб коректно розмістити ілюстративний матеріал, потрібно дотримуватися певних пропорцій щодо тексту, доцільно брати до уваги роль кожного зображення. Виділяють певні групи ілюстративних зображень:

- зв'язані зображення, тобто ілюстрації, які є невіддільною частиною змісту тексту. Ці зображення перебувають в значенневому і конструктивному зв'язку з основним текстом. У книжковому виданні вони можуть переважати, а зміст бути коментарем до них;

- незв'язані зображення, які є доповненням до тексту. У книжковому виданні такі ілюстрації виступають у ролі додатків;

- примітки, зображення, що мають проміжне положення між зазначеними групами. Послідовність їх подачі невизначена.

Ілюстративний матеріал у тісній взаємодії з текстовим матеріалом поділяють на види, з метою трактування образів і ситуацій:

- ілюстрація портрету, у якій виражається характеристика персонажа, всі риси якого зібрані воедино, щоб надати глибше уявлення про нього;

- ілюстрація дії, щоб через жести, рухи, ракурси наочно показати взаємини й вчинки персонажів;

- ілюстрація предметно-пізнавальна, яка супроводжує текст, передає зображення будівель, предметів побуту, пейзажів, явищ природи, щоб показати незнайоме читачу;

- ілюстрація атмосфери, яка насичена деталями, костюмами, що відповідають певному часові чи місцю;

- ілюстрація настрою, в якій передається певна емоція;

- ілюстрація-алегорія, в якій передається в конкретному художньому образі абстрактне поняття.

Усі види ілюстрацій переплітаються і доповнюють одна одну. Вони розрізняються за сюжетно-

образними ознаками, за місцем і роллю в книзі. Ілюстрації мають доповнювати сюжет автора тексту (детальніше змалювати зовнішність персонажа, його костюм, місце події тощо).

Через зорове сприйняття в дитини формується емоційне ставлення до персонажів та їх вчинків. Крім того, як зазначає Ю. Федіна, виховна функція реалізується внаслідок показу не завжди зрозумілих з тексту зв'язків між явищами й особами, допомагає визначити власне місце в тих чи інших процесах (Федіна, 2014: 121). Ілюстрація допоможе маленькому читачеві зрозуміти суть описаних подій чи явищ, осягнути емоційний стан персонажів.

Художні образи, передані в ілюстраціях, повинні викликати не тільки позитивні емоції, але й виконувати виховну функцію: вміння виявляти любов, турботу, співчуття, бути працьовитим, чесним, кмітливим, вміти взаємодіяти, приходити на допомогу тощо. Художнику-ілюстратору, щоб розкрити глибше сприйняття тексту, потрібно створювати образи, які б виховували своїми діями. Наприклад, тварини в ілюстраціях набувають антропоморфних образів. Вони носять одяг, живуть в будиночках, харчуються за столом, виконують різні ролі, як позитивні, так і негативні. Це співвідношення позитивного і негативного героя вчить дитину усвідомлювати добро та зло, любов та ненависть, дружбу та ворожнечу, щирість та жадібність. Позитивні герої повинні бути зображені добрими, сильними, веселими, працьовитими. Негативні герої обов'язково мають зазнати поразки. На вчинках книжкових персонажів формується світосприйняття дитини.

Працювати над такими образами, передаючи різноманітний виховний аспект, художнику-ілюстратору непросто. Ілюстратор має проявити свій професіоналізм і майстерність, оскільки позитивне враження дитини від ілюстрації залежить від техніки виконання.

Ілюстративний матеріал містить художньо-естетичний, інформаційний, освітньо-виховний складники книжкового видання і має безпосередній зв'язок зі змістом тексту. Книжкова ілюстрація надає маленькому читачу установку на сприйняття словесного змісту. Саме тому в книжкових дитячих виданнях точно розкриття тематики, як зазначає О. Мельник, є одним з основних завдань для художника як співавтора книги, що потребує вияву цілого ряду умінь та знань, вимагає точності в інтерпретації змісту і водночас долання стереотипів, фантазії та творчості. Завданням ілюстратора є візуалізація образів та ідеї, що сприятиме

кращому розумінню художньо-вербальної інформації (Мельник, 2015: 159–160).

Сьогодні спостерігається відхід від традиційних форм образотворчого супроводу тексту. Ілюстратор має можливість обрати різні напрями до художньої візуалізації образів у дитячій книзі: традиційний класичний підхід, який орієнтований, як зауважує Л. Давиденко, на реалістичне відтворення сюжету, і новаторський, який побудований на принципах декоративізму, лаконічності і стилізації (Давиденко, 2014: 116). Художники відкриті до експерименту, наголошує Ю. Кадоркіна, прагнуть до новаторських рішень, розкриваючи літературний зміст. Ілюстратори поєднують у своїх роботах різноманітні техніки та технології, працюючи з різними матеріалами (Кадоркіна, 2018: 20). Сучасні дизайнери дитячої ілюстрації спрямовані на авторську інтерпретацію дійсності.

Не менш важливе значення в книжковому дитячому виданні має оформлення обкладинки. Створюючи обкладинку, яка б привернула увагу дитини, використовуються яскраві кольори, реалістичне або декоративне зображення з добре вималюваними деталями. Роль ілюстративного матеріалу на обкладинці – емоційно вплинути на маленького читача, привернути увагу та надати візуальну інформацію про зміст книги.

На основі досліджень можемо констатувати, що ілюстрація у дитячому книжковому виданні повинна відповідати основним вимогам:

- художньо-образно розкривати зміст тексту та візуально його доповнювати;
- гармонійно поєднуватися та сприйматися з текстом як єдине ціле;
- виражати основні ідеї тексту;
- дотримуватися пропорцій щодо тексту (малюнок переважає над текстом у пропорційному співвідношенні);
- бути деталізованою, мати чіткі контури малюнка;
- емоційно й динамічно подавати образи персонажів;
- бути візуально привабливою, зрозумілою, цікавою;
- використовувати різноманітну кольорову гаму;
- виконувати провідну пізнавальну функцію;
- відповідати віковим особливостям розвитку дитини, враховувати образність дитячого мислення;

За результатами проведеного анкетного опитування, в якому брало участь 126 осіб різних вікових категорій, було з'ясовано, що друкованій дитячій книзі віддають перевагу 94,9%, а електронній –

5,1%. Найбільше відсоткове співвідношення становили особи віком 18–30 років (51,7%), вікова категорія 30+ (39,8%), 60+ (5,9%) та до 18 (2,6%). 98,1% респондентів вважають книгу цінністю сучасної української культури. 56,4% респондентів надають перевагу ілюстративному матеріалу дитячого видання, ніж змістовому наповненню. 100% респондентів погоджуються з твердженням, що ілюстрація допоможе глибше й краще сприймати текст.

Згідно з опитуванням можна зробити висновок, що в еру цифрових технологій друкована книга не втрачає своєї значущості та актуальності. У дитячому книжковому виданні має бути безпосередній зв'язок текстового та ілюстративного матеріалу, який буде гармонійно поєднуватися.

Висновки. Отже, ілюстрація є важливим складником дитячого книжкового видання. Вона вирішує завдання образного розкриття літературного тек-

сту, несе доповнення і розвиток словесної інформації, впливає на процеси сприйняття, розуміння, аналізу, синтезу, що спонукають до формування творчого мислення особистості дитини, її естетичних смаків, уяви, інтелектуального розвитку. Окрім того, ілюстративний матеріал забезпечує привабливість книги і зацікавлює маленького читача.

Майстерність подачі ілюстративного матеріалу в дитячому книжковому виданні залежить від професіоналізму ілюстратора, його художнього смаку, творчої уяви.

Проблема оформлення друкованих дитячих видань відповідно до їх типу і читацького призначення не втрачає і надалі своєї актуальності. Таким чином, привабливість та реалізація дитячого книжкового видання буде залежати від його якісного оформлення, гармонійного поєднання всіх елементів та професійної майстерності дизайнера книги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Давиденко Л. Засоби художньої виразності у книжковій графіці: традиції та інновації. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. 2014. С. 115–118.
2. Кадоркіна Ю.О. Сучасна українська книжкова ілюстрація. Оформлення прози та віршових збірок. *Молодий вчений*. 2018. № 12 (64). С. 19–21.
3. Мельник О. Комп'ютерна графіка у сучасній книжковій ілюстрації: проблеми техніки та стилю. *Наукові записки. Серія: Мистецтвознавство*. 2015. №1. (вип. 33). С. 157–161.
4. Токар М. Художньо-естетичні особливості дитячої книжкової ілюстрації. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. 2018. Вип. 35. С. 220–233.
5. Федіна Ю. Освітньо-виховний потенціал ілюстрації дитячої книги. *Вісник інституту розвитку дитини*. 2014. Вип. 35. С. 119–124.
6. Харченко О. М. Дизайн оформлення української дитячої книги на прикладі казок. *Вісник ХДАДМ*. 2010. № 1. С. 146–149.
7. Челомбітько В. Ф., Мажуга М. О. Використання ілюстративного матеріалу для створення книжкових та електронних мультимедійних видань. *Бионика интеллекта*. 2016. № 1(86). С. 112–115.
8. Шульська Н., Манюхіна А. Ілюстративна культура сучасної дитячої книги: видавничі норми й читацькі вимоги. *Scripta manent: молодіжний науковий вісник інституту філології та журналістики*. 2016. С. 152–154.

REFERENCES

1. Davydenko L. Zasoby khudozhn'oyi vyraznosti u knyzhkoviy hrafitsi: tradytsiyi ta innovatsiyi [Means of art expressiveness in the book graphics: traditions and innovations]. *Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*. 2014. S. 115–118 [in Ukrainian].
2. Kadorkina Yu.O. Suchasna ukrayins'ka knyzhkova ilyustratsiya. Ofornlennya prozy ta virshovykh zbirok [Contemporary ukrainian book illustration. Arrangement of prose and poetry collections]. *Young Scientist*. 2018. № 12 (64). S. 19–21 [in Ukrainian].
3. Mel'nyk O. Komp'yuterna hrafika u suchasnyy knyzhkoviy ilyustratsiyi: problemy tekhniky ta stylyu [Computer graphics in modern book illustration: technology and style problems]. *Naukovi zapysky. Seria: Mystetstvoznavo*. 2015. № 1. (vyp. 33). S. 157–161 [in Ukrainian].
4. Tokar M. Khudozhn'o-estetychni osoblyvosti dytyachoyi knyzhkovoyi ilyustratsiyi [Artistic and aesthetical peculiarities of children book illustration]. *Visnyk Lvivskoi natsional'noi akademii mystetsv*. 2018. Vyp. 35. S. 220–233 [in Ukrainian].
5. Fedina Yu. Osvitno-vykhovnyy potentsial ilyustratsiyi dytyachoyi knyhy. [Educational potential of children's book illustration]. *Visnyk instytutu rozvytku dytyny*. 2014. Vyp. 35. S. 119–124 [in Ukrainian].
6. Kharchenko O. M. Dizayn ofornlennya ukrayins'koyi dytyachoyi knyhy na prykladi kazok [Design of ukrainian children's book on the example of fairy tales]. *Visnyk HDADM*. 2010. № 1. S. 146–149 [in Ukrainian].
7. Chelombitko V. F., Mazhuga M. O. Vykorystannya ilyustratyvnoho materialu dlya stvorennya knyzhkovykh ta elektronnykh mul'tymediynykh vydan' [Using illustrative material to create books and electronic multimedia publications]. *Bionika Intellecta*. 2016. № 1(86). S. 112–115 [in Ukrainian].
8. Shulska N, Manyukhina A. Ilyustratyvna kultura suchasnoyi dytyachoyi knyhy : vydavnychi normy ta chytatski vymohy [Illustrative culture of modern children's books: publishing standards and reader requirements]. *Scripta manent: molodizhnyy naukovyy viznyk instytutu filolohiyi ta zhurnalistyky*. 2016. С. 152–154 [in Ukrainian].